

Polányi nem egy példát hoz arra, hogy a fogalmi sémák stabilitásán örökös tudósközösség egy adott időben hozott két döntése egy másik időben (a megváltozott sémarendszerből következően) éppen fordított kimenetelű lesz, és mindkét esetben helyénvalónak vagy legalábbis hitelesnek fogadható el.

### **Sem dogmatikus, sem triviális ...**

Polányi 1961-ben, elolvasva a *Bizonyítások és cáfolatok* kéziratát, válaszlevelében ezt írta Lakatosnak:

“...Osztom az ön [dialógusbeli] ‘tanárának’ következtetését, azt, hogy reménytelen a heurisztikus szabályokból tökéletes rendszert építeni, de a ‘tanárával’ szemben, aki ezen a ponton megúnja a dolgot, én az utolsó 15 évet azzal töltöttem, hogy kifejezzem ezzel kapcsolatos izgalmammat.”<sup>41</sup>

Szemben Lakatossal, meggyőződéssel vallja ugyanis, hogy a szigorú kritériumok hiánya nem teszi lehetetlenné a tudományos kreativitás lényegi megragadását, “pusztán azt mutatja, hogy a tudományba vetett bizalmunk **nem-szigorú kritériumokon alapul**. A tudomány szilárdan nyugszik azokon a nem determinálható belátásokon, amelyekről a szcientizmus mint pusztán pszichológiai jelenségektől eltekint, s amelyek képtelenek racionális következtetés előállítására. De minden olyan kísérlet, amely megpróbálja kiiktatni vagy csökkenteni a következtetés nem-szigorú módjait, félrevezető... A tudományos felfedezés informális logikája azon szabályokat jelenti, amikkel érvényes konklúziókra lehet jutni olyan premisszákból, amiket érvényesnek tételezünk fel. Fel kell ismernünk a tudományos tudás indetermináltságát. És ez az a pont, ahol föl kell venni a harcot.”<sup>42</sup>

Nincs ugyan formális eljárás annak leírására, ahogyan eljutunk egy kutatás kiindulásához szükséges ötlethez, de ez nem jelenti azt, hogy fel kell adnunk (mint ahogy a filozófusok lényegében feladták) a törekvést, hogy megértésük azt, ami végbemegy ilyenkor.

Ha nincs olyan formális következtetési szabály, amely megalapozná egy empirikus általánosítás érvényességét, ez nem jelenti, hogy tagadni kell azt, hogy a tapasztalati következtetésekből egyáltalán bármilyen adat levonható. Hiszen az

<sup>41</sup> Palló G. (*Replika* 23-24) 22. lj. Igaza van Palló Gábornak, amikor Polányi és Lakatos barátságának - s egyben elvbarátságuk korlátainak - **kulcsszövegeként** idézi ezt a levelet.

<sup>42</sup> Harrington Hall interjúja Polányi Mihállyal - Harrington Hall (1992) 21. Polányi nézeti egészének fényében ma úgy tűnik, itt helyénvalóbb lenne a tudományos tudás indetermináltsága helyett annak alul-determináltságáról beszélni.

érvényes állításokra rendszerint olyan empirikus kutatásokkal jutunk, amelyek *informális* elvárásokon alapulnak.

Illuzórikus állítás, hogy egy hipotézis szigorúan cáfolható egyetlen ellentmondó bizonyítékkal, mivel az ellentmondó bizonyítékot *nem lehet formálisan azonosítani*.<sup>43</sup>

Az új episztemológiáért folytatott küzdelem fontos “harc eszközei” az antropológia területéről hozott példák. Polányi ezek elemzésével meggyőzően demonstrálja, hogy aki irracionalizmusnak minősíti azt a törekvést, hogy a megismerés eddig felderítetlen területeit vonjuk be (újra) az ismeretelméleti vizsgálódások hatókörébe, s ragadjuk meg pl. a kreativitás olyan szabályszerűségeit, melyek – elvileg sem írhatók le szigorú és explicit formában, az episztemológusként “gögös közönnyel” tekint az emberi tudás óriási birodalmára – akárcsak a tűzföldi bennszülöttek Darwin gályájára, vagy ahogyan a tudósok egy-egy valószínűtlennek ítélt felfedezés bejelentésének hírére.

“Az objektivizmus teljesen meghamisította igazságfogalmunkat, amikor felmagasztalta azt, amit tudhatunk és bizonyíthatunk, miközben kétértelmű kijelentésekkel fedte el mindazt, amit tudunk és *nem tudunk* bebizonyítani, noha ez utóbbi tudás mindannak az alapja, s végső soron mindarra rá kell hogy nyomja bélyegét, amit be *tudunk* bizonyítani.”<sup>44</sup>

“Ha ellentmondás van egy adott tudományos fogalom és a tapasztalat tényei között - mutat rá Polányi az objektivista tudományos világnézet korlátozott voltára -, azt más tudományos fogalmakkal magyarázzuk meg, bármilyen elképzelhető esemény magyarázatára rendelkezésünkre áll a lehetséges tudományos hipotézisek könnyen hozzáférhető tartaléka. A tudomány, amelynek biztonságot ad cirkularitása, és tovább védenek epiciklikus tartalékai, elutasíthat, vagy legalábbis félretelhet **tudományosan érdektelenként** egész tapasztalatterületeket, amelyek a nem-tudományos értelem számára megbízhatónak és életbevágónak tűnnek.”<sup>45</sup> Annak a naturalista rendszernek a stabilitása, melyben felneveltek, s melyet hallgatólagosan és kétely nélkül elfogadtunk, ugyanazon a logikai struktúráján alapszik, mint a bennszülöttek mágikus világszemlélete, amelyet elutasítunk. Amikor szenvedélyesen állást foglalunk az egyik sémarendszer mellett, azt **nem** a racionális szkepszis elvei alapján tesszük: “...a kételynek nincs olyan elve, amelynek működése felfedné előttünk, hogy két implicit hiedelemrendszer közül melyik igaz - illetve csak abban az értelemben létezik, hogy döntő bizonyítékokat elfogadni csak az ellen a rendszer ellen vagyunk hajlandók, amelyeknek [mint

<sup>43</sup> Logika és pszichológia In: Polányi (1992) I.140.

<sup>44</sup> *Személyes tudás* II.73.

<sup>45</sup> *Személyes tudás* II. 82.

rendszernek] az igazságában nem hiszünk, a másik ellen nem. Világos tehát, hogy a **kétely elfogadása éppannyira hitbeli aktus, mint elutasítása.**”<sup>46</sup>

Mary Hesse azt mondja, azért vannak túlsúlyban a tudományos megismerés szociológiájában a más humán tudományokból származókkal szemben a szociál-antropológiából származó modellek, mert hogy “a történéseknek és szociológusoknak az eszmerendszerek és gondolkodásmódok területén olyan konceptuális problémákkal kell szembenézni, amelyek nem merülnek fel az általában vett emberi tevékenység vizsgálatánál. Például a mitológia, a metafizika és a vallás történéseinek és szociológusainak ugyanúgy szükségük van tárgyuk episztemológiájára, ahogyan a tudománytörténéseknek. A nyugati gondolkodásmód tanulmányozói általában beérték a nyugati logikára és tudományra alapozott racionalitás-modellekkel mint a gondolkodás paradigmatis normáival. Főleg a szociál-antropológusok voltak azok, akik leginkább rákényszerültek, hogy a nyugati racionalitástól nagyon különböző gondolkodásmódokat vegyenek szemügyre és vegyenek komolyan mint kognitív rendszereket. S minthogy ma már maga az objektív megismerés nyugati tradíciója kérdésessé vált, a tudomány-szociológusok a nem nyugati gondolkodásmódok tanulmányozásában keresték az alternatív episztemológiákat.”<sup>47</sup>

Polányi egy harmadik lehetőséget talált: nem (legalábbis kinyilvánított szándéka szerint nem) a nyugati racionalitás modell alapján minősítette az antropológiai példákban idézett “különös” tudásrendszereket, de nem is a keresett episztemológiai alternatívát pillantotta meg bennük. Az antropológusok által feltárt alternatív episztemológiát **tükröként használta**: “A tudományhoz való viszonyunkat jobban szemügyre vehetjük, ha röviden kitérünk olyan tudásformákra, amelyet a tudomány elutasít és többségünk nevetségesnek tart.”<sup>48</sup> Az azande és fűgő bennszülöttek példáját figyelve a **saját** gondolkodásmódunkra vethetünk újszerű pillantást, s alkothatunk képet plauzibilitás-struktúránk olyan vonásairól, melyek eladdig az episztemológiai tekintet vakfoltjára estek. Miközben megismerkedünk az afrikai vagy a dél-amerikai gondolkodásmóddal, mindenekelőtt **saját magunkról** alkothatunk képet, olyan képet, amelyet csak másmilyen idiómarendszerek, tudásformák **tükrében** szemlélhetünk.

A Gestalt modellt alkalmazva azt mondhatjuk: a szembesülés során Polányi szerint több ízben is fókuszot kell váltanunk. Kezdetben az idegen gondolkodás különlegességeire irányítjuk figyelmünket, s a magunk gondolkodási sajátosságainak csak járulékosan vagyunk tudatában. Azután figyelmünk fókuszát

<sup>46</sup> Vö: *Személyes tudás* II. 82, 86.

<sup>47</sup> Mary Hesse (1985) 29.

<sup>48</sup> A tudományos meggyőződések természete - Polányi (1992) 141

szándékosan a magunk gondolkodásmódjára **kell** ráirányítani, miközben járulékosan támaszkodunk az új tapasztalatokra is. S a folyamat a megismerés során többször ismétlődik, mígnem mind az idegen, mind pedig a saját megismerendőről egyre több támpontot integrálva, kikristályosodik az önreflexiót is tartalmazó, univerzális **igénnyel** kialakított kép. Az ilyen sorozatos reflexiókon keresztül létrejött kép nem követel előzetes bizonyosságot az emberiség episztemológiai értelemben vett egységére (episztemológiai univerzalizmus), de - szemben a szélsőséges episztemológiai relativizmussal,- nem is zárja ki annak lehetőségét, hogy ez kölcsönös tanulással **megteremthető**. Az episztemológiai építkezésre is érvényes, amit a tudósok egyetemes érvényre igényt tartó anticipáló döntéséről mond: “Nem *bizonyított* univerzalitásról beszélek, hanem univerzális *szándékról*.”<sup>49</sup>

Aki – idegen idiomarendszerrel találkozva – az Európa-centrikus, univerzalizáló racionalizmus szellemében nem hajlandó (vagy nem képes) ezeket az ismételt fókuszváltásokat végrehajtani, annak önnön gondolkodásmódjának sajátosságairól csak járulékos tudomása lehet: “A racionalista hiba abból származik, hogy [saját hallgatólagos normáit abszolút érvényűnek tekintve ítélkezik] figyelmen kívül hagyva azokat a korlátozásokat, melyeket sajátos intellektuális keretének elfogadása ró egy személy felelősségérzetére.”

A szélsőséges, relativista épp az ellenkező hibába esik, amikor szándékosan igyekszik teljesen figyelmen kívül hagyni “azt a felelősséget, mely egy személyt a neveltetését meghatározó keret elfogadására kötelez.”<sup>50</sup> Mindkét nézőpont számára éppen az a fajta önreflexió marad elérhetetlen, amit egy fókuszváltásokon keresztül megvalósított racionalizált szemlélet lehetővé tesz.

“Nem osztjuk az azandék hiedelmeit a méreg orákulum erejében. És elutasítjuk jónéhány más hiedelmüket is, mivel elvetjük a misztikus fogalmakat, és naturalista magyarázatokkal helyettesítjük őket.”

Ám ezeket a babonákat – mint láttuk – **nem a racionális kételkedés** általános elvei alapján utasítjuk el: “Következtetésem az, – mondja Polányi – hogy a koherencia, amiről a korábbi filozófusok az igazság kritériumaként beszéltek, csak a *stabilitás* egyik kritériuma. Éppúgy stabilizálhat egy-egy téves, mint egy igaz világszemléletet. Amikor igazságot tulajdonítunk egy sajátos stabil alternatívának,

<sup>49</sup> A hallgatólagos dimenzió; Polányi (1997) 225.

<sup>50</sup> Az ember tudománya; Polányi (1997) 154. Polányi itt ugyan a történeti (diakron) megismerést korlátozó hibákról szól, de ennek szerkezete megegyezik az idegen gondolkodásmóddal való (szinkron) szembesülés során adódó hibákkal. Kimutat egy harmadik hibatípust is (a determinista hiba, amely erkölcsi lehetőség-terének redukciójával megfosztaná az embert a felelős döntés lehetőségétől), de ennek vizsgálata nem fér a jelen téma keretei közé.

ez **bizalmi aktus**, ami nem analizálható elkötelezetlen fogalmakkal.”<sup>51</sup>

Ám figyeljünk fel, hogy ez a szemlélet **nem** az a fajta “élveteg relativizmus”<sup>52</sup>, amivel sokszor megvádolták Polányit és a tudományfilozófia, valamint a - Mannheimet egyik forrásának tekintő új tudásszociológia többi fekete bárányát.

Mannheim is és Polányi is elhatárolja álláspontját attól az episztemológiai értelemben vett nihilizmustól vagy anarchizmustól, amivel az objektivizmus elkötelezett hívei gyanúsították elméletüket.

Felfogásukat – Mannheimmel szólva – **relacionalizált** nézetnek lehet nevezni.

A relacionizmus: “Nem annyit tesz, hogy a viták nem eldönthetők, hanem hogy bizonyos kijelentések lényegéhez tartozik, hogy abszolút formában nem, csak állásponthez kötött nézet-szerkezetekben megfogalmazhatók.”<sup>53</sup>

Mannheim hangsúlyozza: “Az egyes szellemi képződmények valamely meghatározott történelmi és társadalmi szubjektum szerkezeti egészéhez való ... relacionálását félrevezető volna összekeverni valamilyenfajta (a világ mérték és rend híján való voltát hirdető) filozófiai relativizmussal; éppoly félrevezető, mint a (merő tetszőlegesség értelmében vett) ‘relativizmus’ fogalmát alkalmazni arra az elméletre, mely szerint minden fizikai mérés a mérendő és mérő között a fény által teremtett viszonyra vezethető vissza.”<sup>54</sup>

Korábban szó volt róla, hogy Polányi világosan állást foglal – és pedig Lévy-Brühl mellett – az antropológiai dilemmában: az észlelés nem érzet-adatok passzív befogadása: az észlelésben magában már szelekciós és integrációs aktivitás – mégpedig az adott kultúrában kiművelt aktivitás – nyilvánul meg. A személyes tudás elmélete szerint az archaikus és primitív szellem magában az észlelés folyamatában alakítja ki számunkra furcsa elképzeléseit, nem pedig helyes észleleteiből von le hibás következtetéseket, ahogy Lévi-Strauss – együtt az antropológusok többségével – feltételezi.<sup>55</sup>

Csak lényeges átértelmezéssel fogadja viszont el Polányi Lévy-Brühlnek azt a további tételét, hogy az ilyen furcsa észleleten alapuló, ún. “prelogikus”

<sup>51</sup> *Személyes tudás* II.82. 86.

<sup>52</sup> Bence Gy. (1972/1990) 170-192.

<sup>53</sup> Mannheim Károly: *A tudásszociológia*; Mannheim(2000) 316.

<sup>54</sup> Mannheim (2000)317. Bár mint Fehér Márta már több mint két évtizede joggal mutatott rá, Mannheim fogalom-használata és a mögötte rejlő álláspont oly mértékben divergált a korban bevett szemlélettől, hogy igen sokáig *még vitára is alig nyújtott alapot*. Vö: Fehér (1979)61.

<sup>55</sup> “Lévi-Strauss elképzelésével az a baj, hogy a gondolkodás általa egyetemesnek tekintett mechanikus folyamata csupán durva megközelítése az ismeretszerzés tényleges folyamatának, amely végső soron - mint láttuk - olyan hallgatóságos integrációkra épül, melyeknek nincsen gépszerű megfelelője.” - *A mítoszok igazsága* - Polányi (1992) 234.

következtetés szerkezetében eltérne az általunk gyakoroltakétól. “Bizonyos tekintetben persze a dolgok archaikus szemlélete különbözik attól, amit nagy vonalakban a modern tudományos szemléletnek tekinthetünk” - mondja, - de ez csak azt jelenti, hogy “az archaikus gondolkodás jóval átfogóbb hallgatólagos integrációkon nyugszik, mint amilyenek a mai ember tudományos elméje számára elfogadhatók.”<sup>56</sup>

“A primitív népek, akik e mágikus nézeteket vallják, normális értelmi képességekkel rendelkeznek. S mégis, nézeteiket nemcsak hogy teljesen összhangban állónak tartják a mindennapi tapasztalattal, de makacsul ragaszkodnak hozzájuk annak ellenére, hogy az európaiak ugyanezekre a tapasztalatokra hivatkozva próbálják megcáfolni őket. A külső valóság lényegi természetére vonatkozó intuitív értelmező fogalmaink elégtelen volta nem tehető nyilvánvalóvá egyszerűen a tapasztalat valamely konkrét új elemére való rámutatással.”<sup>57</sup>

Ám - fűzi hozzá - “ha az eltérések mértéke nagyobb is, **maga az eltérés aligha mélyebb**, mint egy mai nyugati egyetemen az egyes csoportok által a koherenciák plauzibilitásáról vallott nézetek különbsége.”<sup>58</sup>

A két konfliktusban lévő gondolati rendszert épp olyan logikai szakadék választja el egymástól amilyen egy problémát választ el attól a felfedezéstől, ami megoldja. “Azok a formális műveletek, amelyek az *egyik* értelmezési sémán alapulnak, nem bizonyítanak egy kijelentést olyan személy számára, aki egy *másik* sémára támaszkodik. A séma hívei esetleg még azt sem tudják elérni, hogy a másik **meghallja** ezeket az érveket, mert először egy új nyelvet kellene neki megtanítani, ám senki sem képes megtanulni egy nyelvet, **ha nem bízik benne, hogy az jelent valamit**. Egy ellenséges hallgatóság voltaképpen szándékosan elutasíthatja az új fogalmak befogadását ..., mert tagjai attól félnek, hogy amint elfogadják ezt a sémát, olyan következtetésre kell jutniuk, amelyektől - helyesen vagy helytelenül - irtóznak. Az új rendszer előterjesztői csak akkor tudnak meggyőzni egy hallgatóságot, ha először **intellektuális rokonszenvet** ébresztenek benne egy olyan tan iránt, amelyet még nem ért. Akik rokonszenvvel hallgatnak valamit, felfedezik maguknak azt, amit egyébként soha nem értenének meg. Az ilyen elfogadás **heurisztikus folyamat, önátalakítási aktus, s ennyiben megtérés**. Iskolába tömörülő követőket produkál, akiket logikai szakadék választ el azoktól, akik nem tartoznak az iskolához. Másként gondolkodnak, más nyelven beszélnek, más világban élnek, s ennyiben a két iskola közül legalább az egyik egyelőre (helyesen

<sup>56</sup> A mítoszok igazsága - Polányi (1992) II.235.

<sup>57</sup> Tudomány, hit, társadalom 26.

<sup>58</sup> A mítoszok igazsága - Polányi (1992) II.250.

vagy helytelenül) ki van rekesztve a tudományos közösségből.”<sup>59</sup>

Két kibékíthetetlen konfliktusban álló stabil rendszer idiómái lefordíthatatlanok egymásra, de szembesülve fontos információkat oszthatnak meg egymással.

Polányi ugyanis fenntartja egy relationalizált párbeszéd lehetőségét abban az esetben is, amikor egy, a mienkétől (történeti időben vagy civilizációs tekintetben) eltérő tudásrendszerrel szembesülünk. Meggyőződése szerint igenis képesek vagyunk az ilyen rendszer alapjait egyfajta olyan hitként elismerni, amelyet nem osztunk. Ismét az antropológiához fordulva: “ha azt kérdezik, mi a varázslat, akkor **mi nem mondhatjuk azt**, hogy az ‘emberi lények megsemmisítése egy hajfűrt segítségével’ stb. *Azt kell mondanunk*, hogy ‘létezik a varázslásban való hit – amit mi nem osztunk –, amely szerint lehetséges egy embert úgy megölni, hogy elégetik például egy hajfűrtjét’ ....A varázsló ... természetesen másképp fogalmazna. ... azt állíthatja, hogy ‘a varázslat egy ember megölésének módja egy hajfűrtje elégetésével’, vagy valami hasonlót ... Ugyanakkor, szkepticizmusunk nyomására kétségkívül készek volnának a varázslatról ... adott leírásunkat átfogalmazni a mi meghatározásunkhoz hasonló formájú állítássá, a ‘hit, amit nem osztunk szavakat’ a ‘hit, amit osztunk’ szavakkal helyettesítve. És ezen az alapon már megegyezhetnénk abban, hogy különbözünk.”<sup>60</sup>

Polányi válasza arra a gyakran nekiszegezett kérdésre, hogy akkor végső soron minek alapján döntünk a tudományos világmagyarázat mellett: nem lehet **röviden** megmondani, hogy miért **kell** előnyben részesítenünk a tudományt az asztrológiával varázslással stb. szemben. A hosszabb válasz, az maga a **személyes tudás** elgondolást megalapozó “Cogito ergo credo” mélységesen antikartézianus elv kifejtése lenne<sup>61</sup>. A tudomány olyan hatalmas meggyőződésrendszer, melynek gyökerei mélyen a történelmünkbe nyúlnak, s amely mellett elköteleződünk. “Egy ilyen rendszerről lehetetlen számot adni valamilyen más rendszerből szemlélt tapasztalat alapján, vagy tapasztalat nélkül, az értelem segítségével. Ez azonban nem azt jelenti, hogy kedvünk szerint bánhatunk vele, hanem csak azt a tényt tükrözi, hogy ez *meggyőződésrendszer*, amely mellett elköteleződünk, s ezért nem ábrázolhatjuk tárgyilagos fogalmak segítségével. A tudomány logikai elemzése, miközben ehhez az állásponthoz vezet, határozottan feltárja saját korlátait, s túlmutat magán, a tudomány bizalmon alapuló formulája felé...”<sup>62</sup>

<sup>59</sup> *Személyes tudás* I.260. Igazuk lehet mindazoknak (Agassi, Bence), akik Polányit tartják a később oly nagy visszhangot kiváltott inkommenzurabilitás-tézis egyik első megfogalmazójának. Vö. Bence (1990) 314.4.lj. valamint Preston (1997)30.

<sup>60</sup> A tudományos meggyőzések természete - Polányi (1992)

<sup>61</sup> Tudomány: megfigyelés és hit; *Polanyiana* 1998/1-2 ld. Részletesebben: Békés (2000)

<sup>62</sup> *Személyes tudás* I. 292.

Polányi mélyszéles meggyőződése szerint a “Cogito ergo credo” elv lesz az a sem dogmatikus, sem triviális gondolat, melynek jegyében az episztemológia – önnön háromszáz éves hagyományával szembe fordulva – megújítható: “Újra el kell ismernünk a hitről, hogy minden tudás forrása. Hallgatólagos hozzájárulás és intellektuális szenvedélyek, egy nyelv és egy kulturális örökség birtoklása, vonzódás a hasonlóan gondolkodók közösségéhez, ezek azok az indítékok, amelyek kifomálják látomásunkat a dolgok természetéről, amire a dolgok kezelésében támaszkodunk. Nincs olyan intelligencia – bármilyen kritikus vagy eredeti is –, amely működni tud egy ilyen bizalomteli sémán kívül.”<sup>63</sup>

### ***Felhasznált irodalom***

- Békés Vera (2000): Cogito ergo credo - hit és ész Polányi tudományfilozófiájában - *Polanyiana* 2000/1-2
- Bence György (1972/1990): *Kritikai előtanulmányok egy marxista tudományfilozófiához* - MTA Fil.Int.Bp.
- Bloor, David (1976): *Knowledge and Social Imagery* - Routledge & Kegan Paul L-H-B
- Fehér Márta (1979): A tudományfejlődés-elméletek története - In: *A Filozófia időszerű kérdései* 38
- Fehér Márta (1985): Naturalizált versus szocializált episztemológia - a tudományos metodológiák szociológiai értelmezéséről. In: *Filozófiai Figyelő*, Bp. 1985/3;9-22
- Fónagy Iván (1990): Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák - MTA Nyelvtud.Int. “*Linguistica*” Series C Relationes, 3.
- Fónagy Iván (1998): *A költői nyelvről* - Corvina, Bp.
- Grene, Marjorie (1992): The “Personal” and the “Subjective” - manuscript, addressed to the Centennial Commemorative Conference on Michael Polanyi -Kent, Apr. 1991.USA - magyarul: *Polanyiana* 1992/3; 35-49
- Harrington Hall, Mary (1992): Beszélgetés Polányi Mihállyal - *Polanyiana*; 1992/3; 21-34
- Hesse, Mary (1985): Az episztemológia szocializálása In: *Filozófiai Figyelő*, Bp.1985/3; 23-38
- Holling, C.S.: (1998 ). Two cultures of ecology. *Conservation Ecology* [online] 2(2): 4. Available from the Internet. URL: <http://www.consecol.org/vol2/iss2>
- James, William (1981): *Principles of Psychology* - Harvard Univ.press

<sup>63</sup> Személyes tudás II. 42.



- Jax, Kurt (1998): Holocoen and Ecosystem - On the Origin And Historical Consequence of Two Concepts *Journal of the History of Biology* 31: 113-142
- Javor, Livia (2001): Reziliencia; a *Lost Childhood* c. konferencián (Budapest, 2001) tartott előadás kézírata
- Kuhn, T.S.(1977): A Function for Thought Experiments In: *The Essential Tension* - Chicago,
- Lakatos Imre (1997): *Tudományfilozófiai írásai* - Atlantisz; Bp.
- Mannheim Károly (2000): *Tudásszociológiai tanulmányok* - Osiris; Bp.
- Palló Gábor: Párhuzamok és metszéspontok: Lakatos Imre és Polányi Mihály - *Replika*, Bp. 23-24
- Polányi Mihály (1952): The Stability of Beliefs - *British Journal for the Philosophy of Science* 3:11; 217-232
- Polányi Mihály (1992): *Válogatott filozófiai művek I-II* - Atlantisz, Bp.
- Polányi Mihály (1994): *Személyes tudás* - Atlantisz, Bp.
- Polányi Mihály (1997): *Tudomány és ember* - Argumentum—PMSzFT Bp.
- Polányi Mihály (1998): Válogatás tanulmányaiból - *Polanyiana* - 1998/1-2
- Pléh Csaba (2000): Polányi Mihály és a mai kognitív szemlélet - *Polanyiana* - 2000/1-2
- Preston, John (1997): Feyerabend's Polanyian Turns - *Appraisal*; Vol.1. Suppl.Iss 1997. 20-37
- Quine, W.O.: (1999): Naturalizált ismeretelmélet - In: Forrai G. - Szegedi P. (Szerk.): *Tudományfilozófia* - szöveggyűjtemény - Áron kiadó, Bp.
- Tompa Tamás (1999): Személyesség és szocialitás Polányinál - In: Kónya-Király-Bodor-Pléh (szerk.): *Kollektív, társas, társadalmi* - Akad. Bp. 421-437
- Újlaki Gabriella (1992): hallgatólagos és az explicit tudás. Polányi Mihály poszt-kritikai filozófiája. In: *Polányi Mihály filozófiai írásai* II.267-328
- Újlaki Gabriella (1993): A realizmus kérdése Polányi Mihály tudományfilozófiájában - *Polanyiana*, 1993/3; 86-109
- Wittgenstein, L. (19 ): *A bizonyosságról* - Európa, Bp. 1989.

**Gábor Éva**

**POLÁNYI MIHÁLY “KÉT HÁBORÚJA”**

*Abstract*

In the course of his life Michael Polanyi has into direct contact with some forms of the war two times. During World War I he served in the army of the Austro-Hungarian Monarchy as a conscripted doctor, while in the 50s and 60s he took a prominent part in the intellectual front of the cold war as a “volunteer”. He described the experiences of his juvenile service in his essay entitled “To the peace-makers”, which was issued in 1917 in the journal *Huszadik Század* (*Twentieth Century*). Polanyi immediately recognized what kind of goals had commanded the great powers to start the war and how alien these goals were for the masses of simple soldiers. He convincingly demonstrated that neither the war nor the subsequent peace could solve the conflicts for which the war had broken out. Namely, all states taking part in the war continued to demand unlimited sovereignty for themselves but they were not ready to acknowledge the justified claims of the other countries. Only a unified Europe could solve the conflicts of the nations living here because if the individual countries and peoples were not able to set their hatred for their neighbours aside, if they continued to put their own national interests above those of all other nations, then Europe’s peoples would conserve their conflicts also in the future. More than eight decades ago Polanyi recognized with good intuition and drafted the only way out of this situation for Europe’s nations.

Following World War II a great danger was impending over the civil values in the countries of the Eastern European region. Personal freedom, the freedom of thought, culture and science were in danger. On Arthur Koestler’s initiative, joining hands with other scholars, Polanyi established the organisation of intellectuals called Congress for Cultural Freedom in which he played a prominent part for more than a decade. He attended the statutory congress in West-Berlin (1950) and then the congresses in Hamburg (1953), in Milan (1955), and all the other conferences. This lecture will discuss the themes of the above events and demonstrate how the messages treated at those conferences appear in Polanyi’s theoretical works. Polanyi expressed his conviction in the forums of the Congress for Cultural Freedom that it was the duty of the Western liberal civil intelligentsia to protect the freedom of thought against the attacks of the different totalitarian systems.

We do not exaggerate when saying that Polanyi had an important role in the prevention of the danger impending over the freedom of thought.